

MEMÒRIA PRESENTADA PER LA SECCIÓ
HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS ALS EXCEL-
LENTÍSSIMS SENYORS PRESIDENT DE LA
DIPUTACIÓ I ALCALDE DE BARCELONA,
donant compte dels treballs fets durant l'any 1915.

'és feta sentir vivíssimament entre nosaltres la pertorba-
ció que en la vida cultural del món ha portat la terrible
guerra europea. Les relacions científiques que l'INSTITUT
mantenia tan coralment amb les Institucions i amb
els savis estrangers han quedat poc menys que en abso-
lut interrompudes; la Secció ha degut suspendre tem-
poralment els treballs d'impressió d'alguna de les seves
publicacions i portar els altres amb la lentitud imposada
per les circumstàncies. El canvi ha pogut fer-se dins d'una àrea molt limitada
i encara amb dificultats cada dia majors. La Secció s'ha esforçat, però, en vèncer
els obstacles que entorpien la seva normal activitat i, sospesa la vida de relació
exterior, ha intensificat els seus treballs d'investigació i pot avui amb satisfac-
ció presentar a V. E. aquesta *Memòria* que senyala un nou pas i un avenç con-
siderable en el coneixement del passat de Catalunya.

Ha prosseguit l'estampació del pròxim ANUARI que compendrà els anys
1913-1914, formant un volum que passarà de mil pàgines, de les quals una quarta
part serà destinada a la Crònica, cada any més plena, de les noves investigacions
fetes respecte de les matèries l'estudi de les quals ens està especialment comanat.
Més de quatrecentes il·lustracions i onze làmines apart acompanyaran el text
d'aquest nou ANUARI que serà ja el quint de la sèrie i doblarà en extensió el
primer que l'any 1908 publicava la Secció.

Segueixen aixímateix els treballs d'impressió del volum III de *L'Arquitect-
tura Romànica a Catalunya*, destinat a l'estudi dels monuments dels segles XII
i XIII; és el temps de la construcció de les grans catedrals, el de la florida de
l'escultura; les relacions exteriors de Catalunya, el seu veïnatge immediat, faci-
liten la introducció de les influències artístiques més diverses. Necessàriament

la preparació d'aquest volum ha d'ésser llarga i entretinguda. Així i tot avença i tenim la seguretat que, com els anteriors, mereixerà el millor acolliment dels estudiosos.

L'any passat la Secció va dirigir a V. E. una *Memòria* proposant la publicació d'una sèrie d'estudis bio-bibliogràfics per a honorar la memòria del Beat Ramon Lull, en ocasió d'escaure's enguany el sisé centenari de la seva mort. La favorable acollida que merescué ha permès a la Secció començar a realitzar el pla de publicacions que en aquella s'indicava i podem donar compte d'haver sortit a llum l'estudi del Dr. A. Gottron: *L'Edició Maguntina de Ramon Lull*. La Secció ha subvencionat encara als Srs. Elies Rogent i Estanislau Duran per a completar a la Biblioteca Nacional de París la bibliografia de les impressions lulianes que estaven preparant. Acabat aquest treball en el mes d'octubre, la Secció ha acordat començar tot seguit la seva publicació.

La Secció no ha desatès tampoc la preparació de les altres obres acordades i així, pensant en la publicació de les Cròniques, ha fet fotocopiar el manuscrit de la d'en Muntaner de la Biblioteca Nacional de Madrid i està gestionant la del de la Biblioteca de Catània. S'ha reproduït així mateix el manuscrit de la Bíblia, del British Museum, que ha d'ésser aprofitat per a l'edició de la Bíblia catalana segons les antigues versions dels segles XIV-XV que treballa D. Ramon d'Alòs.

Per a cloure aquesta nota relativa a les edicions de la Secció ens plau assenyalar encara l'acord pres de publicar en el vinent ANUARI l'estudi sobre les creus d'orfebreria a Catalunya fet pel Conservador del Museu Episcopal de Vich, Mn. Josep Gudiol, per encàrrec de la Junta de Museus de Barcelona que n'ha cedit la publicació a l'INSTITUT. En el mateix volum es farà conèixer la descoberta, feta per Mn. Joan Aguiló, d'una nova basílica cristiana a Manacor, germana de la que, també en un ANUARI, publicava En Joan Rubió. Aquesta nova basílica, rica en mosaics i en inscripcions, serà una contribució important a l'estudi de les construccions cristianes primitives de Catalunya.

Els treballs d'ordenació i estudi dels arxius i biblioteques de Catalunya han seguit fent-se durant aquest any amb els millors resultats. Mn. Joan Masdeu ha continuat redactant els extrets i còpies dels documents de l'Arxiu de Sant Joan de les Abadesses, un dels eclesiàstics catalans més importants. Una part considerable del seu fons primitiu és perdut, però l'Arxiu ha tingut la sort de conservar tres volums d'inventaris del segle XV que permeten tenir una idea dels originals desapareguts. D. Guillem M.ª de Brocà, en una visita feta a l'Arxiu de Sant Joan en setembre d'enguany, hi ha trobat dos formularis: un de notaria, del segle XIII, un altre d'estil de curia, del segle XV, especialment interessant per a l'història del humanisme a Catalunya en temps del *Magnànim*; en aquest últim manuscrit es conté, a més, una *Forma cassu querele pacis et treuge* d'una

singular importància jurídica. Cal assenyalar encara alguns fulls solts remarcables per la seva antiguitat o per la seva paleografia. La Secció ha fet les gestions necessàries per a relligar algun d'aquests volums en mal estat i per a obtenir-ne la reproducció fotogràfica.

Els Srs. D. Ramon d'Alòs i D. Jordi Rubió varen rebre de la Secció l'encàrrec de continuar els estudis, començats l'any passat, sota tan bons auspicis, a l'arxiu i biblioteca capitulars de Tortosa. El Sr. d'Alòs ha pogut conèixer la principal documentació de l'arxiu, iniciant la formació de noves sèries al costat de les poques i incompletes existents o completant aquestes. Han estat catalogats set cartorals, dos d'ells del segle XIII i alguns manuscrits litúrgics i de disciplina eclesiàstica. En el curs dels treballs han aparegut en quantitat documents romànics, privilegis reials, butlles, etc. i diversos inventaris interessants per a la història de la biblioteca capítular. El Sr. Rubió es va dedicar preferentment a completar l'inventari de manuscrits, que arriben a la ratlla de 257 i a disposar les miniarutes i folis més interessants per a ésser fotografiats. Va examinar també els manuscrits que s'estaven relligant a despeses de la Secció, restant satisfet de la bondat del treball. Cal fer constar amb agraïment que el Capítol i d'una manera molt especial el canonge arxiprest Dr. D. Manuel Rius han donat tota mena de facilitats per a dur a terme aquesta missió, els resultats de la qual seran publicats a l'ANUARI i que ha de contribuir a fer conèixer aquella biblioteca capítular que és la biblioteca medieval més rica en manuscrits de tot Catalunya.

Paral·lelament a n'aquest treball la Secció va encarregar als Srs. D. Joaquim Miret i D. Guillem M.ª de Brocà un estudi de l'estat dels arxius de Girona; i al mateix Sr. Miret i a D. Antoni Rubió el dels arxius de Lleyda. A la primera ciutat, a part de l'arxiu de protocols un dels més complets de Catalunya i de l'Arxiu de la Delegació d'Hisenda on s'han aplegat fons procedents dels monastirs desapareguts, es troben encara l'Arxiu capítular, l'episcopal i el de l'Almoïna. Els dos arxius eclesiàstics tenen un arxiver especialment encarregat de la seva conservació; l'arxiu de l'Almoïna, en canvi, encara que curosament conservat, no ha estat mai objecte de l'estudi que per la seva importància mereix ni són ben coneguts els elements que l'integren: a l'Almoïna es conserva la documentació procedent de les fundacions de caritat i de pietat gironines, interessants per la seva antiguitat i per la seva diversitat, esmentem, per exemple, un petit nucli de pergamins hebraics, potser el més important de la nostra terra. Atent els resultats de l'enquesta dels Srs. Brocà i Miret, la Secció va confiar al Sr. Torroella, de Girona, l'estudi i extret dels documents de l'Almoïna que continuaran la sèrie de còpies i extrets del nostre arxiu.

A Lleyda els Srs. Rubió i Miret varen visitar la biblioteca provincial que té uns 13,000 volums, en general poc interessants; mereixen ésser mencionats un sermonari de Sant Vicens, imprès a Lió en 1490 i uns manuscrits quatrecen-

tistes d'Horaci i d'Aristòtil. Molt més gran és l'interès del doble arxiu de la Seu: el general del Capítol i el procedent de l'antiga Catedral de Roda. En el primer hi ha tota la documentació administrativa moderna i a més la vella, pertanyent a la Seu lleidatana, des del segle XII, amb abundants pergamins, diplomes reials conservant encara els segells, butlles, etc. Cal assenyalar especialment un petit fons més antic (comença en el segle XI) procedent de l'antiga col·legiata de Sant Pere d'Ager, i alguns manuscrits (Constitucions i usatges de Catalunya bellament miniats, breviaris del XIV i XV, col·lecció de constitucions sinodals). No requereix aquest arxiu cap obra urgent de col·locació o conservació perquè està ben instal·lat i molt ben conservat. Es precis fer l'estudi i extret de la documentació, mes abans, establint un orde d'interès, cal atendre a altres arxius de major antiguitat i superior importància. Respecte de l'arxivet de Roda, ja és altra cosa; la instal·lació i la conservació estan també ben ateses i no precisa fer-hi cap treball, exceptuant el relligament d'alguns manuscrits en perill de desfer-se del tot. La tasca més profitosa i necessària aquí és la de catalogar els manuscrits i extractar els documents solts i els cartorals. El P. Villanueva (*Viaje Literario*, XV, pp. 168 ss.), descriu la biblioteca de Roda que ell va veure a lloc, abans d'ésser traslladada a Lleyda a mitjans del segle XIX; però alguns manuscrits varen escapar a ses recerques, així un flos sanctorum, català, del segle XIV; un Priscià; un brevari, amb les lliçons de Sant Ramon de Roda, fetes per un cert canonge Elies, per encàrrec de Gaufred, mort trenta anys després del Sant. Tampoc parla el P. Villanueva de la gran Bíblia, de tres palms d'alçària, amb capitals esplèndidament miniaturades, bé que és dubtos que procedeixi de Roda i sembla més aviat haver entrat a l'arxiu lleidatà per donatiu fet modernament. Sota l'aspecte històric cal esmentar en primer lloc el cartoral vell de Roda i l'anomenat llibre vert; el primer, que està en mal estat i convindria relligar, conté principalment documents del segle XI (el més antic és la consagració de l'església de Gudil, encara en el X), referents al Ribagorça i a la conquesta de Montçó, en part publicats. El llibre vert, en pergami com l'anterior, conté documents relatius quasi exclusivament a la Seu de Lleyda. D'un i altre cartorals convindria tenir-ne l'extret detallat i complet. L'arxiu de Roda conserva encara pergamins molt notables, especialment els diplomes dels antics reis d'Aragó i de comtes de Barcelona. El canonge arxiver D. Josep Gaya treballa zelosament en l'inventari i ordenació de l'arxiu ajudat d'un auxiliar arxiver. Ens plau fer notar que dels arxius eclesiàstics que esmentem en aquesta *Memòria* podríem repetir avui el que fa més de cinquanta anys deia del de Lleyda el P. Villanueva: «El archivo está colocado con toda la grandiosidad y decencia que corresponde a su clase y al decoro de esta iglesia... los he hallado abiertos para todo cuanto he querido aprovecharme de sus tesoros».

Ultimament havem d'assenyalar encara l'increment del nostre arxiu, mercès principalment als donatius fets per D. Joaquim Miret i Sans. Els documents

que ha anat publicant, principalment en el Butlletí de la R. Acadèmia de Bones Lletres, han ingressat després a l'arxiu junt amb molts d'altres inèdits, igualment interessants per a l'estudi de la llengua i per a la història de determinades viles i comarques catalanes, especialment en els segles X i XI.

Pel febrer d'enguany la Secció Històrico-Arqueològica va endreçar a V. E. una *Memòria* donant compte dels resultats obtinguts en l'exploració d'estacions prehistòriques durant la campanya de 1914 i presentant un nou pla d'excavacions. La major part dels treballs que proposàvem han estat empresos, molts d'ells per la seva importància no han pogut ésser acabats i deuran continuar-se en campanyes successives. Els resultats conseguits tant per al coneixement de la nostra prehistòria com per a la formació d'un museu amb el material descobert han estat extremadament satisfactoris i seran extensament publicats per la Secció. Això fa que ens limitem ara a donar una breu enumeració de les exploracions de la passada campanya. Cal esmentar en primer lloc la excavació de dos poblats ibèrics: el del Tossal de les Tenalles a Sidamunt (Urgell) i el de Sant Antoni de Calaceit (Baix Aragó); el primer especialment important pel material descobert, el segon perquè permetrà, per primera vegada, conèixer la planta i la disposició d'un d'aquests centres de població primitius. S'ha aixecat així mateix el pla de les velles muralles de Girona. El paleolític, tan escàs a Catalunya ha aparegut a la cova del Cáu de les Goges, a Sant Julià de Ramis (Girona). A la edat del bronze corresponen uns dolmens explorats a la comarca de Solsona. Així es van posant científicament les fites que permeten orientar amb seguretat els estudis de prehistòria catalana, avui encara tan obscura. Queden molts buits per omplir, molts problemes a resoldre, mes les excavacions sistemàticament continuades i exteses a tot el territori català aniran enllasant unes amb altres les diverses cultures de la Catalunya primitiva i posant en clar la sèrie nombrosa de qüestions que presenten. Cal encara tenir en compte els treballs fets anteriorment per investigadors diversos, especialment des del desvetllament de l'excursionisme científic, anotar i controlar fins on sigui possible els resultats conseguits, inventariar sumàriament les estacions prehistòriques de Catalunya. Es aquest un treball preliminar que la Secció està ja acabant. Al mateix temps ha estat precís organitzar un laboratori on els materials descoberts poguessin ésser degudament restaurats i reconstruïts i després catalogats i seriat. Assegurada la llur conservació, els objectes són dipositats al Museu i posats a la disposició de tots els estudiosos.

Pel febrer de 1915 quedava definitivament organitzat el Servei de Conservació i Catalogació de Monuments, creat per la Exma. Diputació, atenent les indicacions contingudes en la *Memòria* aprovada per la Secció en 30 d'abril de 1914. Tot seguit ha començat a exercir la seva acció en el doble aspecte que

li era assenyalat: conservar el patrimoni artístic nacional; preparar la publicació de l'inventari artístic de Catalunya. El servei ha utilitzat tots els mitjans possibles, la intervenció directa i exclusiva, la col·laboració amb altres elements igualment interessats en mantenir un monument important, la conferència, el consell. Esmentem especialment les gestions fetes per a assegurar la conservació del campanar de l'església de Santa Agata, avui utilitzada per a Museu de l'Estat, a Barcelona; l'estudi de rasants que ha permès modificar la disposició de la plaça, sense perjudicar la bella església romànica, a Lladó; el dictamen relatiu a l'hospital de Santa Maria, de Lleyda, que ha servit per a evitar la seva destrucció, ja acordada. S'ha començat així mateix a fer el catàleg dels monuments i dels objectes d'art; algunes construccions singularment interessants han estat estudiades especialment, com el monestir de Vallbona, l'església de Solsona i la de Sant Ruf i la Çuda de Lleyda.

Aquests són, breument exposats, els principals resultats aconseguits l'any 1915 per la nostra Secció en les seves activitats diverses. Malgrat les dificultats externes havem pogut mantenir intensament els nostres treballs i créixer encara amb nous aspectes l'acció que tenim comanada.

Barcelona, 31 de desembre de 1915. — El Vice-president, J. MASSÓ I TORRENTS. — El Secretari, FRANCESC MARTORELL.